

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

КОВАЛЬЧУК ВОЛОДИМИР ЮЛЬЯНОВИЧ

УДК 378.001.76 (043.3/.5)

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті вищої освіти Академії педагогічних наук України

Науковий консультант: доктор філософських наук, професор,

академік АПН України,

Андрущенко Віктор Петрович,

Національний педагогічний університет імені

М.П.Драгоманова, ректор

Офіційні опоненти: доктор фізико-математичних наук, професор,

академік АПН України

Шкіль Микола Іванович,

Національний педагогічний університет імені

М.П.Драгоманова,

завідувач кафедри математичного аналізу;

доктор філософських наук, професор,

академік АПН України

Зязюн Іван Андрійович,

Інститут педагогіки і психології професійної освіти

АПН України, директор;

доктор педагогічних наук, професор

Лузік Ельвіра Василівна,

Національний авіаційний університет,

завідувач кафедри педагогіки.

Провідна установа: Центральний інститут післядипломної педагогічної

освіти АПН України, кафедра педагогіки вищої

школи та прикладної психології.

Захист відбудеться “ 20 ” квітня 2006 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9,

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий “ 17 ” березня 2006 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

О. Г. Ярошенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Становлення незалежної демократичної України супроводжується комплексною перебудовою всіх складових систем країни, зокрема й освіти. Однією з головних ланок реформи освіти в Україні є модернізація процесу підготовки педагогічних кадрів. Вчитель, викладач завжди були провідними постатями в школі, вищому навчальному закладі, такими вони залишаються і сьогодні.

Нині вища педагогічна школа України досить яскраво продемонструвала свою гнучкість і здатність до адаптації у нових історичних умовах. Водночас зберегла „виробництво” фахівців. Проте багато з них так і не працюють у сфері освіти. При цьому не можна не зважати на той факт, що більш-менш зберігся достатньо високий рівень підготовки педагогічних працівників, хоча за п'ятнадцять останніх років вищі педагогічні навчальні заклади зазнали серйозних втрат: знизився рівень їх матеріально-технічного забезпечення, дещо зменшився обсяг наукових досліджень з окремих напрямків, виникла незадовільна ситуація з підручниками і навчальними посібниками, постійно загострюється проблема представництва у вищій школі молодій генерації науковців, знижується життєвий рівень викладачів і студентів, повільно реорганізовується система перепідготовки педагогів вищих навчальних закладів. Тому проблема освітньої реформи і підготовки вчителів нової формації постає як актуальна проблема сучасної вищої школи.

Цілком зрозуміло, що реформування системи освіти можна здійснити лише в загальному контексті економічних, політичних і соціальних реформ. При цьому важливо отримати відповіді на такі запитання:

- Чи залишиться вітчизняна вища педагогічна школа доступною для кожного громадянина України?
- Чи буде надана майбутньому вчителю якісна освіта незалежно від регіональних умов?
- Якими будуть матеріально-технічні, інформаційні й соціальні умови роботи професорсько-викладацького складу та навчання студентів вищих педагогічних навчальних закладів?
- Чи зміняться суттєво умови, що сприятимуть працевлаштуванню випускників вищих навчальних закладів і забезпеченню шкіл кваліфікованими вчителями?
- Чи буде держава централізовано брати участь у регулюванні підготовки вчителів за напрямком, спеціальністю, чи ця робота підпорядковуватиметься вищим навчальним закладам?
- Наскільки буде регульованою і профінансованою науково-дослідна робота викла-

дачів і студентів?

– Якою мірою буде організовуватися і матеріально забезпечуватися підготовка вчителів для шкіл сільської місцевості?

Відповіді на ці запитання можна дати лише на основі дослідження реальних процесів розвитку українського суспільства, держави, системи освіти загалом і підсистеми вищої педагогічної освіти зокрема. XXI століття, згідно з більшістю прогнозів, буде століттям знань, інформації, стрімкого розвитку нових технологій. Відтак, постає нагальна потреба розширення масштабів і зростання рівня педагогічної освіти, покращення якості підготовки спеціалістів, а головне – розвитку і професійного становлення самого вчителя.

Модернізація професійної і світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя в трансформаційному суспільстві вимагає не лише наукової дискусії, відпрацювання зваженого підходу до стратегії і тактики здійснення такої модернізації, але й проведення широкомасштабних експериментів на рівні держави, регіонів, конкретних вищих навчальних закладів. Важливо також, щоб поставлені завдання реформи системи вищих педагогічних навчальних закладів повною мірою відповідали чинному законодавству, Національній доктрині розвитку освіти України і міжнародним угодам України. Усе це й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження: “Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка в межах наукової теми “Трансформація системи вищої освіти в Україні як наукова і соціальна проблема” (державний реєстраційний номер 0100U000347), та теми „Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України” (державний реєстраційний номер: 010U000959, початок 01.01.2003 р.). Тема дисертації затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 7 від 20 лютого 2003 року), а також узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 7 від 29.09.2005 р.).

Об’єктом дослідження є процес професійної підготовки вчителів в умовах сучасної модернізації України.

Предмет дослідження – теоретичні і методологічні механізми оптимізації професійної підготовки сучасних вчителів в Україні в єдності професійного та світоглядно-методологічного становлення і саморозвитку особистості.

Мета дисертаційного дослідження полягає у розкритті та теоретичному обґрунтуванні підходів до модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки

сучасного вчителя, в їх взаємозв'язку з потребами суспільства у реформуванні середньої освіти.

Концепція дослідження спирається на суспільно детермінований спосіб розуміння протиріччя між декларованим суспільним статусом вчителя та його реальним соціально-економічним станом. Негативні наслідки зазначеного протиріччя вже сьогодні очевидні. Отже, головну ідею дослідження можна сформулювати так: сучасний стан формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності можна змінити на краще шляхом модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки фахівців у системі вищої педагогічної освіти.

Модернізація системи підготовки сучасного вчителя потребує: а) формування світогляду майбутнього вчителя; б) формування методологічної культури студентів як системи соціально апробованих принципів і способів організації теоретичної і практичної діяльності; в) формування у педагогічних навчальних закладах різного рівня фундаментальних професійно-моральних якостей спеціаліста-педагога.

В умовах докорінної зміни суспільного ладу посилюється вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників на національну систему освіти, в тому числі і на технології підготовки вчителів. Це веде до змін не лише у змісті їх професійної діяльності, але й у світогляді.

Будь-які зміни історичної ситуації у світі й Україні не можуть спростувати ідею пріоритетності освіти, фактичне забезпечення якої полягає у реалізації прав громадян на освіту, рівних умов доступу і отримання якісної освіти незалежно від соціального і матеріального статусу, територіальних, релігійних, національних та інших відмінностей.

У дослідженні ми виходимо з соціальної зумовленості модернізаційних процесів єдністю історичного і логічного, загального і особливого, загальнолюдського і національного, колективного та індивідуального та необхідності реалізації загальнонаукових принципів історизму, системності, світоглядно-методологічного плюралізму та гуманізму.

Конкурентоспроможність вітчизняних вищих педагогічних навчальних закладів на світовому ринку праці забезпечується єдністю цієї системи з політичним, економічним, соціальним, культурним та науковим середовищем країни.

Взаємодія внутрішніх і зовнішніх чинників модернізації підготовки фахівця у вищій школі формує певний інтегральний модернізаційний результат, що виявляється у формуванні особистості вчителя нового типу і позитивно позначається на розвитку суспільства.

Гіпотеза дослідження. В основу дослідження покладено припущення про те, що процес модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного

вчителя зумовлюється дією взаємопов'язаних зовнішніх та внутрішніх чинників, має особистісно зорієнтований характер і може бути ефективним за таких умов:

- урахування альтернативності, безперервності, наступності і різноманітності форм та методів навчання;
- відповідності фахової підготовки майбутнього вчителя динамічному розвитку сучасних загальноосвітніх навчальних закладів;
- неперервного професійного зростання майбутнього вчителя, яке забезпечується комплексним впливом лекційно-практичних занять, самостійної роботи студентів, педагогічної практики, спецкурсів за вибором, що мають професійно-педагогічне спрямування.

Завдання дослідження. Для досягнення мети та перевірки гіпотези дослідження ставились такі завдання:

- на основі аналізу літературних джерел та практики підготовки фахівців у вищій педагогічній школі обґрунтувати теоретичні засади модернізації професійної і світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя;
- виявити чинники професійної підготовки сучасного вчителя в умовах прискорення соціальних змін у суспільстві, що впливають на становлення особистості вчителя в умовах незалежної України;
- з'ясувати вплив педагогічної практики на модернізацію підготовки педагогічних кадрів;
- шляхом педагогічного експерименту довести наявність взаємозв'язку учитель – суспільство в умовах трансформації та модернізації сучасної вищої освіти.

Методологічну основу дослідження становлять: концептуальні положення про багатогранність освітніх процесів, що детермінують системи формування вчителя нової епохи; положення про розвиток світоглядних засад вищої педагогічної освіти; теоретичні положення про значущість для економічних, політичних і соціальних реформ формування у вищих педагогічних навчальних закладах учителя-професіонала; філософсько-методологічні, соціологічні та психолого-педагогічні положення про розвиток якісно нової системи підготовки фахівця у вищому педагогічному навчальному закладі; принципи історизму та поетапності розкриття сутності ідеї реформування системи освіти як основи модернізації процесу підготовки студентів у педагогічних навчальних закладах; системний, структурно-функціональний, синергетичний і діяльнісний підходи до організації та здійснення професійної підготовки майбутнього вчителя.

Теоретичну основу дослідження складають положення і наукові узагальнення з питань реформування та модернізації вищої і професійної освіти в Україні (В.П. Андрущенко, А.М. Алексюк, В.І. Бондар, О.Г. Мороз, М.Д. Ярмаченко та ін.), тео-

ретичні та методологічні основи системи професійної педагогічної освіти (І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, А.Й. Капська, О.Я. Савченко та ін), теорія педагогічних систем, дидактичні засади організації навчально-виховного процесу у середній та вищій школі (А.М. Алексюк, Ю.К. Бабанський, В.І. Бондар, С.У. Гончаренко, В.І. Загвязинський, І.А. Зязюн, М.Б. Євтух, Н.В. Кузьміна, І.Я. Лернер, О.Г. Мороз, І.П. Підласий, О.Я. Савченко), Указ Президента України „Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні”, Закон України „Про вищу освіту”, Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття), „Національна доктрина розвитку освіти України”.

Методи дослідження. На різних етапах дослідження використано такі методи:

системно-структурний, історико-логічний та порівняльний аналіз літературних джерел для розкриття засад модернізації педагогічної освіти, обґрунтування професійної і світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя;

вивчення та узагальнення досвіду підготовки фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах України, що дозволило розкрити роль новітніх технологій навчання в цьому процесі;

порівняння, класифікація і систематизація наявних у педагогіці вищої школи підходів до професійної педагогічної підготовки студентів з метою визначення чинників модернізації освітянської сфери у контексті Болонського процесу;

педагогічне спостереження за навчальним процесом у вищій школі та середніх загальноосвітніх навчальних закладах; методи опитування: бесіди, анкетування, тестування, інтерв'ювання; експертне оцінювання (для виявлення практичного стану професійної і світоглядно-методологічної підготовки студентів та результатів дослідно-експериментальної роботи;

педагогічний експеримент, якісний та кількісний аналіз його результатів на підставі чого було доведено наявність взаємозв'язку між професійним становленням учителя і трансформацією діяльності вищих педагогічних навчальних закладів освіти на найближчий час та перспективу.

Етапи дослідження. Дослідження проводилось упродовж 1997-2005 років поетапно.

На *першому етапі* (1997–1999 роки) – здійснено аналіз стану розробки даної проблеми в теоретичному і прикладному аспектах; визначено й обґрунтовано теоретичні положення дослідження, висунуто робочу гіпотезу, сформульовано об'єкт, предмет і мету дослідження та його концепцію.

На *другому етапі* (2000–2003 роки) – здійснено аналіз закономірностей модернізації педагогічної освіти України, виявлено чинники, що впливають на модернізацію профе-

сійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя. Обґрунтовано значення та вплив новітніх освітніх технологій на модернізацію педагогічної освіти.

На *третьому етапі* (2004–2005 роки) – проведено педагогічний експеримент, здійснено систематизацію, інтерпретацію та узагальнення результатів дослідження, здійснено їх оформлення у вигляді рукопису дисертаційної роботи, підготовлено автореферат дисертації.

Наукова новизна дослідження полягає у:

розробці теоретичних засад модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя в Україні на основі комплексного використання системного, структурно-функціонального, синергетичного і діяльнісного підходів;

теоретичному обґрунтуванні змісту поняття „модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя”;

доведенні, що модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя детермінується процесами глобалізації та інформатизації суспільства, під впливом яких змінюються характер праці, міжособистісні стосунки, відбувається впровадження надбань сучасних педагогічних технологій;

розробці технології підготовки сучасного вчителя у єдності особистісного підходу та сучасних вимог до вчителя як до професіонала, майстра педагогічної справи, чуйного вихователя, який у своїй діяльності поєднує національну культурну традицію, досягнення сучасної педагогічної і психологічної теорії.

Теорію та методiku професійної освіти доповнено новими теоретичними положеннями щодо актуалізації проблем модернізації педагогічної освіти в сучасних умовах, новітніх освітніх технологій як чинника підвищення ефективності модернізаційних процесів в освіті, зміни цінностей і стереотипів професійної діяльності вчителя в трансформаційному суспільстві.

За рахунок введення в обіг поняття модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки подальшого розвитку набув категоріальний апарат педагогіки вищої школи.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що: виявлено багатозначність категорії “модернізація”.

З’ясовано, що на основі модернізації педагогічної освіти розвивається й оновлюється методологія наукового пізнання суперечностей, проблем педагогічної науки, постановки і розв’язання завдань підготовка педагога-професіонала у вищій школі.

Проблема якості підготовки сучасного вчителя розглянута в контексті модернізаційного розвитку процесу структурного реформування національної системи вищої освіти

зادля працевлаштування випускників вищих педагогічних навчальних закладів, поліпшення їх мобільності на національному ринку праці. Показано, що будь-які модернізаційні зусилля в галузі вищої педагогічної освіти мають сенс, якщо якість підготовки вчителів в Україні буде плануватися з орієнтацією на справжню конкурентоспроможність випускників і підкріплюватиметься належним матеріально-технічним забезпеченням.

Практичне значення та впровадження отриманих результатів дослідження визначається розробкою засад модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя, реалізація яких в експериментальному навчанні студентів педагогічних факультетів забезпечила вищу результативність підготовки порівняно з масовою практикою.

Зважаючи на актуальність модернізаційних процесів у сучасній освіті, результати дослідження можуть широко використовуватись освітніми установами та організаціями, безпосередньо причетними до підготовки вчителів та підвищення їх кваліфікації.

Практичне значення має також розроблений спецкурс “Психолого-педагогічні основи вступу до спеціальності вчителя початкових класів”. Результати дисертаційного дослідження мають перспективи щодо їх застосування у підготовці майбутнього вчителя у процесі вивчення навчальних дисциплін “Історія педагогіки”, “Історія української культури”, “Педагогіка”, “Педагогіка вищої школи”, “Психологія”.

Основні результати дослідження **впроваджено** в практику підготовки студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 973 від 15.09.2005 року), Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка про впровадження № 04-10/1991 від 18.10.2005 року), здобувачів наукових ступенів Інституту вищої освіти АПН України (довідка про впровадження № 389 від 07.06.2005 року), а також у практику перепідготовки вчителів у Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 277 від 21.09.2005 року).

Особистий внесок здобувача. У матеріалах конференцій, підготовлених у співавторстві з Силуогою Л.П., Стасів Н.І., Баб’як-Білецькою Л.С., автору належить обґрунтування підходів до інтенсифікації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя початкових класів.

Вірогідність і достовірність наукових результатів забезпечена всебічним розглядом предмета дослідження, теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних позицій, використанням взаємодоповнюючих методів, що відповідають меті та завданням дослідження, застосуванням комплексу методів, адекватних меті і завданням дослідження.

Теоретичні положення щодо успішної модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя з дотриманням альтернативності, безперервності, наступності і різноманітності форм та методів навчання, відповідності фахової підготовки майбутнього вчителя динамічному розвитку сучасних загальноосвітніх навчальних закладів, забезпеченням комплексного впливу лекційно-практичних занять, самостійної роботи студентів, педагогічної практики, спецкурсів за вибором, що мають професійно-педагогічне спрямування, підтверджується верифікацією результату за тих самих умов під час перевірок на інших групах досліджуваних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації були оприлюднені на Міжнародній науково-теоретичній конференції “Постмодернізм: підсумки, проблеми, перспективи” (Житомир, 16–17 травня 2003 р.); Міжнародних синергетичних читаннях, присвячених Іллі Пригожину (Київ 12–13 грудня 2003 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції “Наука і освіта 2004” (Дніпропетровськ, 10–25 лютого 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Початкова школа на перехресті проблем” (Тернопіль, 27–29 квітня 2004 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції “Динаміка наукових досліджень 2004” (Дніпропетровськ, 21–30 червня 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Теоретико-методологічні проблеми дослідження психології особистості: досвід минулого – погляд у майбутнє” (Одеса, 20–22 вересня 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Дні науки ‘2005’” (Дніпропетровськ, 15-17 квітня 2005 р.); Міжнародній науково-теоретичній конференції “Україна в контексті євроінтеграції” (Суми, 1–3 грудня 2005 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Реформування змісту освіти в початкових класах у контексті перебудови загальноосвітньої середньої школи” (Дрогобич, 23-24 жовтня 2001 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Формування гуманістичного менеджменту як інноваційної технології в умовах модернізації українського суспільства” (Запоріжжя, 6-7 грудня 2004 р.).

Результати дисертаційного дослідження обговорювались на засіданнях відділу соціальних проблем вищої освіти і виховання студентської молоді Інституту вищої освіти АПН України, на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено у 29 наукових працях (27 одноосібні). Серед них 1 монографія, 23 статті у наукових фахових виданнях з педагогіки, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного із розділів та загальних висновків, списку використаних джерел із 327 на-

йменувань, додатку. Загальний обсяг тексту дисертації становить 402 сторінки, з них 366 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, зв'язок з науковими темами та програмами Інституту вищої освіти АПН України та Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методологічну основу та методи дослідження. Сформульовано наукову новизну одержаних результатів, їх теоретичне і практичне значення. Наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** “Теоретичні засади модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя в Україні” піддано аналізу процес становлення педагогічної теорії і методології підготовки вчителя з давніх часів і до сучасності, роль філософії і філософії освіти в методологічному забезпеченні розвитку педагогіки, конституційне і законодавче забезпечення модернізації системи освіти в Україні, місце і роль базових принципів (гуманітаризації, диференціації, інтеграції) реформування змісту сучасної освіти. Наголошено, що будь-який навчальний предмет учитель може використати для формування світогляду учнів, їх розвитку, якщо сам має високу світоглядну і методологічну культуру.

У підрозділі 1.1. “Розвиток і становлення системи професійної підготовки вчителя в історичному контексті” проаналізовано цілі професійної підготовки вчителя та засоби їх реалізації в конкретних історичних умовах, генезу професійної підготовки педагогічних кадрів, специфіку підготовки і перепідготовки вчителів на сучасному етапі.

Короткий історичний екскурс у розвиток практики підготовки фахівців показав, що видатні вчені минулого були і викладачами університетів, формували певні педагогічні погляди, поширювали ідеї гуманізму. З Братських шкіл та Києво-Могилянської академії починалось розповсюдження методики підготовки педагогів.

Витоками власне педагогічної освіти в Україні можна вважати першу половину XIX століття, коли було відкрито педагогічні інститути при університетах. Підготовка вчителів була багатопрофільною, тобто випускник інституту міг викладати декілька навчальних дисциплін.

На підставі даних, одержаних у дослідженні, зроблено висновок про багатий досвід підготовки вчителя на українських землях.

Історія вітчизняної системи освіти і виховання свідчить про важливе значення в її

розвитку соціально-історичних та світоглядних чинників. Паралельно з багатівіковим розвитком суспільно-державної й національної організації в Україні відбувалось і визначення змісту та ролі пріоритетних напрямів освіти. Доведення і встановлення точного моменту виникнення і формування системи підготовки педагогічних кадрів для вітчизняної системи освіти навряд чи принципове. Існує низка досліджень, у яких історики філософії, релігієзнавці, філологи, історики культури й освіти, зокрема, В.П. Андрущенко, В.М. Вандишев, Є.Н. Мартиненко, М.І. Михальченко, І.О. Смолюк, Т.А. Стоян та інші долучилися до відповідного аналізу обставин історико-культурного характеру.

Наголошується, що вже перші вітчизняні мислителі поряд із науковою діяльністю викладали і в європейських університетах, формували певні педагогічні принципи. Поодинокі відповідні фрагменти можна знайти у астрологічних прогностиках Юрія Дрогобича (бл. 1448 – 1494). І це цілком пояснювано, зважаючи на великий досвід, який він набув як декан Ягелонського та ректор Болонського університетів, як фахівець у царині апробованих педагогічних методик. Заслуговує на увагу внесок інших визначних вітчизняних мислителів, які, поширюючи ідеї гуманізму, притаманні добі Відродження, започатковували гуманістичні принципи виховання і навчання молоді. Сказане стосується внеску у вітчизняну духовну культуру, який зробили Павло Русин, Станіслав Оріховський-Роксолан (учень і співробітник видатного німецького просвітителя, вченого і педагога Філіппа Меланхтона), Себастьян Кльонович, Юрій Тичинський Рутенець та інші. Серед цих мислителів були вчені, письменники, громадсько-політичні діячі, поети.

У системі педагогічної освіти України нині діють 13 класичних, 23 педагогічні університети, 1 гуманітарний університет, 2 гуманітарно-педагогічні університети, 2 педагогічні інститути, 10 педагогічних коледжів, 21 педагогічне училище, 1 інженерно-педагогічна академія, 1 індустріально-педагогічний інститут та 6 індустріально-педагогічних технікумів. У дослідженні зроблено висновок, що ця мережа загалом задовольняє кількісні потреби держави і суспільства в педагогічних кадрах, проте в якісному відношенні потребує суттєвої модернізації.

В історії української педагогіки та й у світовій практиці виявлений багатий досвід підготовки вчителя. Так, у системі університетської освіти це могло відбуватися шляхом додаткового навчання за педагогічною спеціальністю; у дорядянські часи випускники університету, які бажали стати вчителями в школах Галичини, отримували підготовку на річному педагогічному курсі.

У підрозділі 1.2. “Концептуальні підходи до вирішення проблеми модернізації системи освіти в Україні” розглянуто сутність феномену модернізації системи освіти. На основі вивчення та співставлення думок вчених стосовно досліджуваного феномену зроблено

висновок, що модернізаційні інтенції визначаються способом розуміння протиріччя між декларованим суспільним статусом та реальним соціально-економічним положенням вчителя, роль якого у духовному житті суспільства постійно зростає.

Доведено, що сучасний стан підготовки вчителя залежить від модернізації всієї системи освіти. У дисертаційній роботі модернізація освіти розглядається як частина трансформації, удосконалення, просування вперед, як розробка і реалізація нових цілей, завдань, пріоритетів, стратегій розвитку освіти. Обґрунтовується думка, що модернізацію системи підготовки сучасного вчителя можливо здійснити шляхом системного: а) формування світогляду нашого сучасника, починаючи з початкової школи; б) формування методологічної культури як системи соціально апробованих принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності; в) формування у педагогічних навчальних закладах різного рівня акредитації фундаментальних професійно-моральних якостей спеціаліста-педагога.

Освіта тим досконаліша і тим результативніша, чим більш свідомо вона здійснюється. Тому філософська рефлексія щодо основних цілей, засобів і підвалів освіти завжди в історії людства відігравала роль каталізатора освітнього процесу. Сама філософія, як правило, виникає в культурі на певному рівні розвитку науки й освіти, але після свого утвердження філософія перетворюється на потужний методологічний і світоглядний важіль загального піднесення освітніх процесів. Тому не випадково виявляємо, що важливі педагогічні ідеї обґрунтовувалися саме філософами. Отже, в основі освіти як соціальної системи лежить сьогодні та чи інша форма освітньої ідеології. Учитель сьогодні – не просто носій і ретранслятор знань (із цим завданням багато в чому більш успішно справляється мережа Інтернет), а передусім – носій ідеології, людина, яка вчить навчатися.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що, коли мова йде про ідеологію освіти, не можна відкидати значення таких важливих її чинників, як політичні, економічні тощо. Різною є освіта в демократичних і тоталітарних країнах, у багатих та злиденних державах. Не можна також відкидати вплив релігії на ідеологію. Був час, коли цей вплив відігравав визначальну роль (у середньовічній Європі, наприклад, освіту можна було отримати передусім у релігійних закладах). Але більшість країн пройшла через вивільнення освіти з-під домінуючого впливу церкви (секуляризацію), і школа нині зберігає відокремленість від церкви. На цьому фоні все очевиднішою стає визначеність освітньої ідеології завдяки філософії освіти. Вчитель сьогодні повинен мати не лише певні знання у сфері політики, економіки і релігії, але й мати чіткі ціннісні орієнтири, які відповідають ціннісно-світоглядній концепції навчання та виховання.

У процесі дослідження зроблено висновок, що розробка теоретичних і методологі-

чних аспектів модернізації педагогічної освіти повинна базуватися на гармонізації взаємодії двох складових процесу навчання - викладання й учіння, де б педагог та учень виступали як партнери суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

У плані нашого дослідження постала необхідність з'ясувати питання принципів навчання, усталених у сучасній дидактиці, щоб на їх основі обґрунтувати принципи модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя. Як показав аналіз літературних джерел, проблема принципів навчання була предметом дослідження А.Алексюка, Ю.Бабанського, С.Гончаренка, А.Кузьмінського, І.Лернера, В.Онищука, О.Савченко, М.Скаткіна та ін., було з'ясовано, що принципи навчання детермінують формування змісту, вибір методів та організації навчання. Це інструментальне визначення педагогічної концепції і методологічне відображення пізнаних законів та закономірностей.

Принципи не є догматом теорії навчання, вони можуть оновлюватись, уточнюватись, доповнюватись під впливом досягнень педагогічної науки. Актуальним для підготовки кваліфікованих педагогів є питання змісту і функцій методів навчання, умов їх оптимального застосування. Бажаючи підкреслити методологічну сутність методів навчання, їх можна розглядати як форму руху змісту навчального матеріалу. Виділяючи керівну роль учителя в навчанні, методи можна трактувати як спосіб керування пізнавальною діяльністю учнів. Підкреслюючи єдність дій учня і вчителя, дидактичні методи визначають як способи спільної діяльності вчителя й учнів, що передбачають з боку учнів оволодіння знаннями, навичками і вміннями та організацію і керування навчальною і пізнавальною діяльністю учнів з боку вчителя. Це цілком достатньо відображає мету навчання та взаємодію суб'єктів шкільного навчання.

У підрозділі 1.3. "Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя як соціально значуща педагогічна проблема" розглядаються традиції вітчизняної системи освіти в контексті сучасної модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя, зорієнтованої на формування фахівця, який зміг би реалізувати принцип усебічного розвитку особистості на конкретно-історичному етапі суспільного прогресу.

Ще Аристотель учив, що самого знання про добро і моральну поведінку не досить, необхідне ще й уміння формувати в учнів високі моральні якості. З тих давніх часів і до наших днів для реалізації гуманістичних цілей і змісту освіти зусиллями вчителя пропонуються два основних шляхи: вироблення ефективних педагогічних технологій і здобуття та удосконалення педагогічної майстерності. Перший шлях ближчий до науки, другий – до мистецтва навчання. Оновлення педагогічних технологій є досить традиційним напрямком педагогічної науки (Ш.Амонашвілі, В.Андрущенко, В.Астахова, І.Бех, Л.Вовк, Г.Волков,

Б.Гершунський, С.Гончаренко, М.Євтух, В.Кремень, В.Лутай, В.Майборода, О.Мороз, А.Орлов, О.Савченко, В.Семиченко, О.Сухомлинська, А.Савельєв, В.Садовничий, В.Філіпов, М.Ярмаченко та ін.). Але по-новому вона постає в умовах інформаційного суспільства, де комп'ютерні технології та Інтернет потребують постійної модернізації як педагогічних технологій, так і підготовки педагогів шкіл і вищих навчальних закладів.

Утім, спостерігається деяка кризовість у побудові загальної концепції модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя. Вітчизняні педагоги пропонують досить багато і доволі ефективних способів успішної організації власної діяльності. Водночас немає остаточної або хоча б стратегічної визначеності з відповіддю на питання стосовно того, скільки і яких знань потрібно учням.

Узагальнення результатів аналізу психолого-педагогічної, філософської літератури та практики підготовки вчителя у вищих педагогічних навчальних закладах утверджує в думці, що на поставлені запитання відповідь на нього дає філософія освіти у тісній взаємодії з педагогікою, психологією, теорією соціальної роботи.

У підрозділі 1.4. "Особливості професійної підготовки вчителя в умовах модернізації суспільного життя України" розглянуто об'єктивні і суб'єктивні передумови радикальної перебудови системи підготовки і перепідготовки сучасних учителів, яка б відповідала вимогам практики суспільного розвитку, змогла забезпечити якісну підготовку студентів до майбутньої професійної діяльності і була стратегічно орієнтована на запити ХХІ століття. Мова йде про формування нового типу інтелекту, іншого образу та способу мислення, що був би пристосованим до швидкоплинних змін економічних, технологічних, політичних, соціальних та духовних реалій навколишнього світу.

У дисертації висвітлено, як відбувається перегляд ролі об'єктивних факторів, що різним чином впливають на модернізацію освітньої системи загалом і на процес підготовки та перепідготовки вчителів.

Звернення до оцінки базових здібностей сучасного вчителя свідчить, що йому самому необхідно бути взірцем нового типу модернізаційного світогляду і мати відповідну методологічну підготовку, щоб успішно формувати цей світогляд в учнів. Передусім це має бути висококваліфікований і далекоглядний професіонал, свідомий та відданий патріот України, тонкий психолог, котрий володіє інформаційними та педагогічними технологіями.

Отже, робимо висновок, що модернізувати професійну та світоглядно-методологічну підготовку студентів - означає підготувати кваліфікованого вчителя, здатного формувати гідного члена своєї нації, готувати учня до життя в екологічному, політичному, правово-економічному, культурно-освітньому суспільному середовищі. Це потребує розробки програм та змісту нових навчальних курсів для студентів, створення

Центрів додаткової освіти та професійної перепідготовки з опанування додаткових освітніх програм тощо.

У підрозділі 1.5. “Об’єктивні й суб’єктивні передумови модернізації професійної, світоглядної та методологічної підготовки сучасного вчителя” розглянуто потреби в модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя, їх зумовленість зміною та динамікою змістових ліній сучасного історичного поступу. Серед об’єктивних передумов цього процесу в дисертації виокремлюються: 1) глобалізаційні зміни (глобалізація, становлення інформаційного суспільства, нова світова динаміка, тероризм і загроза світової війни, локальні конфлікти і потреба формування „громадянина світу”, полікультурне виховання тощо); 2) внутрішні зміни (становлення державності, демократичні і ринкові перетворення, зміна духовно-морального клімату, загострення соціальних проблем бідності, демографії, екології тощо). Серед суб’єктивних факторів розрізняються: а) зміна ідеологічної парадигми розвитку; б) зміна співвідношення раціонального та ірраціонального знання (науки і релігії); в) змістовне оновлення системи гуманітарного знання (філософія, політологія, соціологія); г) зміна загальнонаукової (природничої) картини світу. Усі ці зміни вимагають оновлення процесу підготовки вчителя. Модернізація педагогічної освіти здійснюється не лише в Україні, але й в усьому світі.

Перехід від індустріального суспільства до інформаційного, орієнтованого не лише на інтелектуалізацію людської діяльності, але й на її індивідуалізацію, вже виявив себе у більшій частині розвинених країн тим, що їх економіка спирається на знання і масове використання високих технологій.

Дослідивши розвиток цих тенденцій, вважаємо, що вони створюють групу нових вимог до системи освіти. Серед основних чинників, які здійснюють вплив на освіту, а відтак виступають передумовами модернізації світоглядно-методологічної та професійної підготовки майбутнього вчителя, у дисертаційній роботі обґрунтовуються:

- формування нової етики і норм поведінки та діяльності в інформаційно-глобальному світі, зміцнення усвідомлення особистої відповідальності за можливість продовження буття на планеті, використання безпечних для здоров’я технологій;
- формування у молоді інноваційної орієнтації з врахуванням необхідності подолання потенційно небезпечного розриву між двома сучасними цивілізаціями – науково-технічною і суспільно-гуманістичною;
- поглиблене вивчення причин, засад і тенденцій сучасного цивілізаційного поступу, прав і обов’язків громадянина демократичної держави; засвоєння навичок співжиття в об’єднаному глобалізованому світі з ліквідованими бар’єрами для вільного руху капіталів і кваліфікованої робочої сили;

- зміна змісту і методів підготовки вчителів, озброєння їх навичками майстерного використання найсучасніших засобів відтворення і перетворення навчальної інформації, що забезпечить оновлення дидактики, методики, а також усього комплексу психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів;
- загострення екологічної, демографічної, генетичної та інших глобальних криз, що загрожують не тільки прогресу людства, а й його існуванню;
- ментально-психологічні зміни у пріоритетах діяльності людини, зокрема, необхідність свідомого самообмеження людиною рівня своїх потреб і міри споживання, неприпустимість будь-яких антиекологічних вчинків;
- поглиблення розриву між успадкованими (генетичними) програмами поведінки і вимогами життя в демократичних суспільствах;
- перетворення освіти в показник „сили держави” й умову безпеки нації;
- формування відкритого світового ринку, де домінують ті країни, котрі перетворили освіту в національний пріоритет;
- перехід до інформаційної стадії соціального розвитку з розвиненим демократичним устроєм, де формування в системі освіти автономних і розвинених особистостей стає нагальною необхідністю;
- підвищення суспільної ролі жіноцтва, а також перетворення конвенцій про права людини і захист дітей у наднаціональне законодавство;
- дедалі відчутніша втрата системою освіти спроможності контролювати інформацію, яка надходить до молоді й формує її самосвідомість, що привело до переважання у знаннях і вміннях окремої частини молоді над учителями (особливо гостро це відчувається в оволодінні інформаційними технологіями);
- істотне заміщення рухомими зображеннями та звуками необхідних для традиційного текстового навчання каналів інформації, що виявляється у відсутності серед молоді прагнення до читання, оскільки це швидко її втомлює.

Розвиток глобального процесу інформатизації суспільства веде, як відомо, до формування не лише нового інформаційного середовища існування людей, але й нового, інформаційного стилю їх життя та професійної діяльності.

Утім, є низка чинників, які стримують сьогодні модернізацію освітньої галузі в Україні. По-перше, слід відзначити, що освіта – доволі консервативна система, яка обережно сприймає нововведення і повільно перебудовується. По-друге, хоча, незважаючи на наявність в Україні високого творчого потенціалу вчених, сучасної педагогічної теорії ще не створено, що інколи зумовлює суто емпіричний характер уявлень про мету та засоби здійснення підготовки спеціаліста, світогляд та фаховий рівень якого був би адекватним

сучасним реаліям.

Отже, сьогодні перед педагогічною наукою стоїть актуальне завдання – навчати людей конструктивному мисленню та розвивати їх творчий потенціал в умовах глобалізації, розвитку інформаційного суспільства й складних трансформаційних процесів у державі й, зокрема, у сфері освіти. Одним із важливих факторів реалізації цього завдання є фундаменталізація освіти, пов'язана як з інформаційним контекстом розвитку освіти, так і з виробленням навичок та вміння самостійно знаходити і приймати відповідальні рішення вчителем і учнем в умовах невизначеності, у критичних та стресових ситуаціях, у випадках, коли вони стикаються з новими, досить складними природними та соціальними явищами.

На підставі проведеного аналізу робимо висновок, що у сучасній педагогічній і освітньо-виховній практиці вищої школи пріоритет віддають ідеям акмеології та педагогіки співробітництва, а методологічними орієнтирами концепцій виховання вчителів служать такі підходи, як системний, діяльнісний, особистісний, полісуб'єктний, культурологічний, етнопедагогічний, антропологічний та інші.

У **другому розділі** „Аналіз закономірностей модернізації педагогічної освіти України” показано закономірності модернізації педагогічної освіти України, в числі яких відзначені актуалізація проблеми модернізації та чинники впливу на неї.

У підрозділі 2.1. “Статус вчителя у сучасному суспільстві та взаємозв'язок відносин „учитель-суспільство”” зосереджено увагу на розкритті взаємозв'язку між професією, світоглядом та педагогічною діяльністю вчителя, які визначають його статус у сучасному суспільстві.

Вивчення умов та матеріального забезпечення праці вчителя показало, що люди цієї вкрай важливої професії у незалежній Україні повинні мати значно вищий за існуючий нині статус. Порівняння умов праці учителів міських та сільських шкіл виявилось не на користь останніх. До того ж авторитет сільського вчителя, який завжди був досить високий, в останні роки помітно знижується. Звідси робимо висновок, що поліпшення економічного стану розвитку країни покликане вплинути на оцінку статусу вчителя в українському суспільстві. За здійсненим Центром імені Олександра Разумкова (2002 р.) опитуванням серед першочергових чинників відзначені: підвищення заробітної плати, поліпшення якості педагогічної освіти, виплата вчителям цільової суми на придбання комп'ютера, літератури тощо, надання вчителям безкоштовного житла.

В останні роки відбуваються позитивні зміни в ставленні держави до вчителя, оцінки його праці, створення сприятливих умов для навчання та виховання підростаючого покоління. Програмою „Вчитель” передбачено оптимізацію кадрового забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів, удосконалення системи підготовки і професійної діяльності

педагогів, поліпшення їх фінансування.

Як показало дослідження, в основі взаємозв'язку „вчитель-суспільство” перебувають дві причини – матеріальна і моральна. Тому підвищення престижу вчительської професії потребує роботи в напрямку поліпшення матеріального становища та підвищення морального задоволення від вкрай необхідної і важливої професії.

У підрозділі 2.2. „Актуалізація проблеми модернізації педагогічної освіти в сучасних умовах” з'ясовується сутність модернізації педагогічної освіти, що трактується як „осучаснення” професійної підготовки вчителя відповідно до сучасних надбань педагогічної теорії, вітчизняного та світового досвіду. Обґрунтовується, що оновлювати потрібно, насамперед, зміст педагогічної освіти. Зміст освіти треба звільнити від усього архаїчного, випадкового, дріб'язкового, наповнити його сучасними науковими надбаннями, узагальненим соціальним досвідом, „живим віянням практики”. Осучасненню підлягають і педагогічні технології. На часі – упровадження новітніх інформаційних технологій, дистанційного навчання, дискусійних форм спілкування педагога і студента. Ці технології мають „скоротити дистанцію” між учасниками навчально-виховного процесу.

Аналіз практики показав, що сьогодні така дистанція не лише існує, але й збільшується. Деякі викладачі намагаються „унікати” запитань студентів їх допитливості. Інтернет „вирівнює” інформаційні можливості викладача і студента, розширює зону пошуку сучасного студента, збільшує навантаження на викладача. Звідси робимо висновок, що дискурс повинен стати нормою життєдіяльності педагогічного університету, модернізація має охопити весь навчально-виховний процес – від ректора педагогічного університету до студента.

Аналіз педагогічної теорії і педагогічної практики через призму модерністської парадигми показав, що нині потрібні додаткові наукові розвідки, щоб модернізація педагогічної освіти відбулася.

У підрозділі 2.3. “Вплив методологічних та соціальних аспектів на активізацію проблеми модернізації педагогічної освіти” обґрунтовується ідея, що модернізація педагогічної освіти – це суспільна проблема, сформована у ході міжцивілізаційного зсуву. Для її аналізу є сенс використати алгоритм, що запропонований дослідниками теоретико-методологічних проблем сучасної вищої школи – науковцями Інституту вищої освіти АПН України¹.

Проблема модернізації педагогічної освіти активізувалася у зв'язку з переходом до нового типу цивілізації, зміни у суспільному розподілі праці, поступовому переважанню

¹ Вища освіта України: Методологічні та соціально-виховні проблеми модернізації: Монографія / Під загальною редакцією Андрущенко В.П., Михальченка М.І., Кременя В.Г. –К.: ДЦССМ, Запоріжжя: ЗДУ, 2002.– 440 с.

духовних потреб над матеріальними. Тому кардинальне оновлення теорії і практики педагогічної освіти потребує аналізу світогляду ідеології та методології міжцивілізаційного зсуву щодо України. Ця обставина веде до нового переструктурування системи вищої школи, пошуку докорінно нових принципів розвитку педагогічної теорії та практики, на передній план виходить духовне виробництво при розширенні матеріального виробництва. Зрозуміло, що ця обставина поставить по-іншому питання про зміст та форми педагогічної теорії і практики в інформаційному суспільстві.

У підрозділі 2.4. “Новітні освітні технології як важливий чинник посилення ефективності модернізації педагогічної освіти” розглянуто проблеми і завдання модернізації педагогічної освіти на теренах української реальності, взаємодію філософії освіти й педагогіки як частини взаємодії тріади: філософія – філософія освіти – педагогіка, напрямки гуманізації професійної підготовки вчителів, розкрито зв’язок навчання і самонавчання особистості, показано педагогічні технології як дві структурні частини – технології навчання і технології виховання.

Педагогічна технологія розглядається як система знань, що охоплює всю сукупність проблем, пов’язаних з метою, змістом та організацією підготовки майбутнього вчителя. Незважаючи на наявність у сучасній педагогіці значної кількості різноманітних технологій навчання та виховання, відзначаємо в них такі спільні ознаки: цільова орієнтація; попереднє проектування процесу навчання з урахуванням дидактичних цілей і прогнозованих рівнів засвоєння знання студентами; проектування не лише викладацьких дій педагога, а й характеру його взаємодії зі студентами; використання різноманітних методів та засобів навчання.

Обґрунтовується висновок, що вимоги до якості підготовки майбутнього вчителя посилюється впровадженням сучасних педагогічних технологій у навчальний процес, ключові позиції займають інформаційні технології.

У **третьому розділі** дисертації “Вчитель у модернізаційному суспільстві й основні тенденції його професійної та світоглядно-методологічної підготовки” досліджено проблеми впливу держави та інститутів громадянського суспільства на процеси підготовки вчителя, на розробку і здійснення освітянської політики і цілеспрямованого формування національно-світоглядних орієнтацій учителів в умовах докорінної зміни в суспільному та громадському житті.

У підрозділі 3.1. зазначеного розділу “Особливості і чинники еволюції уявлень про місце і роль вчителя у трансформаційному суспільстві” доведено, що глибокі трансформаційні процеси в економіці, політиці, культурі України змінюють спосіб життя громадянина країни, його світогляд, ціннісні орієнтації. Такі ж зміни відбуваються в способі життя

і мислення вчителя. Проте йому майже неможливо сприйняти ринкові відносини, підприємництво як норму своєї професійної діяльності, особливо у державній або муніципальній школі. Це породжує протиріччя в світогляді вчителя.

Особливо складні проблеми постають перед молодим учителем, який закінчив вищий навчальний заклад і не завжди готовий швидко адаптуватися до нових умов життя, подолати бар'єр між теорією і практикою реальної практичної діяльності. Як свідчить шкільна практика, структура світоглядних уявлень молодого людини деформується під впливом реальності, до якої вона не була готова.

Процес соціальної адаптації молодого людини до нового середовища має свої особливості, він складається під впливом великої кількості чинників, які різняться за своїм походженням, складністю, ступенем і спрямованістю впливу на цей процес. Усю сукупність чинників, які детермінують адаптацію особи, можна умовно поділити на дві групи: одні базуються на індивідуальних психологічних властивостях особистості, формують ці індивідуальні особливості – її потреби, мотиви, інтереси, інтуїції, рівень домагань; соціальні „ресурси”, тобто ті об'єктивні умови, що характеризують індивідуальні можливості людини, серед них: вік, стать, освіта, соціальне походження, соціальні зв'язки і тощо; другі безпосередньо визначають рівень розвитку соціальної спільноти, соціального середовища певної особистості, систему стосунків у ньому.

Здебільшого вирішальну роль відіграють зовнішні чинники соціального середовища. Серед впливових чинників, які складаються тимчасово в спільнотах вищих навчальних закладів, переважає „зовнішня депривація”, тобто зміна стану зовнішнього середовища, з яким попередньо була досягнута психологічна єдність індивіда (так звана „дезадаптація”).

Деякі соціальні фактори більшою мірою, ніж інші, детермінують процес адаптації. Це так звані компенсуючі фактори. У деяких випадках процес дезадаптації не настає, якщо невеликій кількості дезадаптуючих чинників протиставляється хоча б один компенсуючий. Особливо важливими є перші етапи соціалізації, тому соціальну адаптацію виокремлюють як особливий рід діяльності людини щодо засвоєння наявної соціальної ситуації (суб'єктивно нової для конкретного індивіда), де постійно відбувається процес формування досвіду, коли наступна адаптивна ситуація спирається на попередній досвід, утворюючи ієрархію сходження соціалізації.

До важливих факторів адаптування зараховують статусно-рольову визначеність, що впливає на орієнтацію молодого людини в соціальному просторі. У тому випадку, коли орієнтація особи в суспільному бутті блокується через його нестабільність чи низку проблем, пов'язаних із невідповідністю між особистим досвідом життєдіяльності і новітніми соціальними замінами, адаптація ускладнюється, виникає відчуття дискомфорту.

У підрозділі 3.2. “Зміна цінностей і стереотипів професійної діяльності вчителя у трансформаційному суспільстві” зазначено, що слід враховувати існуючі в молодіжному середовищі різноманітні стратегії поведінки залежно від того, які саме адаптує механізми набули чинності, педагогічна діяльність так само має бути різноманітною. Оскільки для суспільства, що трансформується, характерним є розгубленість та неспроможність молоді до індивідуальної адаптації, спостерігається поширення „стратегії втечі” від повсякденності. Пріоритетною антитезою такій стратегії для пострадянського суспільства маємо визнати „стратегію раціональної адаптивності”, яка полягає у здатності керуватися принципом самовідповідальності. Для багатьох людей форми та способи пристосування в сучасних умовах набули характеру форм і способів виживання, адже межа між власне „життям” і фізіологічним існуванням для 90% населення України фактично відсутня.

У навчальному процесі, що відбувається у вищому педагогічному навчальному закладі, як правило, переважає суто інформативний підхід, за умов панування якого студенти орієнтуються лише на засвоєння відповідного обсягу знання і на оволодіння обмеженою кількістю практичних навичок, що не співвідносяться із загальним соціальним „замовленням” суспільства. За такого підходу поза увагою залишається значна низка питань, які безпосередньо стосуються соціального становлення молодих педагогічних працівників, наприклад: педагогічного менеджменту, взаємодії з владою, конкурентної спроможності фахівця.

Сучасна вимога формування вміння самостійно мислити, обґрунтовано приймати певні рішення вимагає здобуття вміння мислити не під впливом зовнішніх подразнень органів чуття, а засобами свідомого застосування загальних принципів. Тому в гуманістично орієнтованому педагогічному процесі діалогічна стратегія посідає провідне місце.

Зроблено висновок, що при визначенні соціального пріоритетного знання, яке передається молоді від старших поколінь, має залишатися науковість, практична орієнтованість на суспільний процес.

У підрозділі 3.3. “Педагогічна практика як умова прояву професійної та світоглядно-методологічної готовності майбутнього вчителя” схарактеризовано актуальні проблеми входження майбутніх педагогів у світ практичної діяльності, коли вони роблять перші спроби застосувати сучасні технології навчання. У підрозділі докладно проаналізовано функції педагогічної практики, їх відповідність сучасним умовам України, Національній доктрині розвитку освіти, законам України „Про загальну середню освіту” та іншим нормативним документам, які регулюють освітню сферу.

У процесі теоретичного навчання студенти вивчають основний зміст і проблеми науки, яка буде закладена в основу їх професійної діяльності, оволодівають методами до-

слідження та формами впровадження науки у практику. Педагогічна практика у вищих педагогічних навчальних закладах слугує сполучною ланкою між теоретичним навчанням студента та його майбутньою роботою в школі. Оволодіння педагогічною діяльністю та формування готовності до неї можливі лише при взаємопроникненні та взаємозумовленості теоретичної і практичної підготовки майбутнього вчителя: жоден компонент педагогічної діяльності та готовності до неї неможливо сформувати лише в навчальній аудиторії.

Як свідчить досвід вищих навчальних педагогічних закладів, у процесі педагогічної практики не тільки відбувається перевірка теоретичної і практичної підготовки студентів до самостійної роботи, вона охоплює всі компоненти педагогічної діяльності: конструктивну діяльність (відбір та композицію навчального матеріалу, планування і побудову педагогічного процесу, своїх дій та дій учнів, проектування навчально-матеріальної бази педагогічного процесу), організаторську діяльність (виконання системи дій, спрямованих на включення учнів до різних видів діяльності, створення колективу та організацію спільної діяльності) та комунікативну діяльність (встановлення педагогічно доцільних стосунків педагога з вихованцями, іншими педагогами школи, представниками громадськості, батьками).

Дослідження показало, що в системі підготовки майбутнього вчителя та становлення його світогляду педагогічна практика виконує різні функції і відповідає певним педагогічними принципам. Проведене дослідження дозволило виявити, що провідними серед них є: зв'язок з життям; відповідність змісту та організації вимогам, що висуваються до школи і до вчителя об'єктивними потребами життя, систематичність, безперервність, ускладнення змісту та методів організації від курсу до курсу; зв'язок із теоретичними курсами; перспективність планування педпрактики, опора на активність учнів, принцип поєднання керівництва педагогічною практикою студентів з наданням їм необхідної самостійності та створенням ситуації реальної відповідальності за доручені ділянки виховної роботи з дітьми.

У дисертації практика розглядається не тільки як спосіб навчання студентів і перевірки їх професійної готовності, але й як метод поширення новітніх модернізованих технологій освіти, зокрема інформаційних, у школу. Доведено, що усі етапи педагогічної практики скеровані в кінцевому підсумку на досягнення єдиної мети – підготувати студентів до педагогічної діяльності.

Таким чином, педагогічна практика протягом усього періоду (поряд з іншими формами підготовки майбутнього вчителя) формує низку компонентів, які складають його готовність до педагогічної діяльності:

- когнітивний, що визначається фаховою культурою особистості, наявністю достат-

ніх професійних знань;

- мотиваційний – усвідомлення особистої та соціальної значимості педагогічної діяльності, професійного вдосконалення і розширення кругозору, наявність стійких пізнавальних інтересів та установок, сформованих почуттів обов'язку та відповідальності;

- процесуальний – розвинуті педагогічні вміння та навички з передання знань, формування вмінь та навичок у вихованців, створення умов для розвитку та саморозвитку для кожного;

- організаційний – уміння раціонально використовувати час, включати учнів у необхідні види діяльності, організувати самоконтроль та самооцінку;

- морально-вольовий – допитливість, критичність, працездатність, уміння мобілізувати свої сили, цілеспрямованість тощо.

Дослідження ефективності педагогічної практики показали, що її завдання повною мірою досягаються лише тоді, коли практика поєднується з підвищенням практичної спрямованості навчання у вищому педагогічному навчальному закладі. Тривалий час вузівську підготовку відрізняла орієнтація передусім на засвоєння та відтворення відповідної суми теоретичних знань, обсяг практичної підготовки був значно менший. Сучасні вимоги до освіти вже не виправдовують таку підготовку педагога. За теперішніх умов випускник вищого навчального закладу повинен уміти самостійно поповнювати свої знання, мати логічне мислення, творчий підхід до організації професійної діяльності. Це передбачає суттєву корекцію технологій навчання, запровадження активних методів навчання, збільшення кількості та якості практичних занять, запровадження нових педагогічних технологій, щоб суспільство отримало підготовленого вчителя і свідомого активного громадянина.

У підрозділі 3.4. “Педагогічний експеримент з модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя” описано організацію, хід та результати педагогічного експерименту з практичної перевірки виявлених чинників модернізації фахової підготовки сучасного вчителя за розробленою у дослідженні моделлю.

Формувальний експеримент проводився на 1-5-му курсах зі студентами педагогічного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка і вчителями початкових класів загальноосвітніх шкіл м. Дрогобича. Загальна кількість досліджуваних – 140 осіб: 110 студентів та 30 вчителів.

У ході експерименту використовувались елементи активного навчання, соціально-психологічний тренінг, тренінг розвитку творчих здібностей, здійснювалася інтеграція психологічної та педагогічної підготовки.

Головною метою розробленої моделі є удосконалення та корекція професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, яка б відповідала вимогам соціального

замовлення до успішної педагогічної діяльності. Досягнення цієї мети передбачалося за допомогою розв'язування завдань, що поступово ускладнюються і вимагають від студентів підвищення творчої активності, самостійності, ініціативності і відповідальності за результатами навчання.

Експериментом передбачалося, що істотний вплив на формування професійних якостей майбутнього вчителя може здійснювати спецкурс "Психолого-педагогічні основи вступу до спеціальності вчителя початкових класів", мета якого полягає у формуванні професіоналізму студентів, розвитку інтересу до обраної професії. Цей спецкурс покликаний забезпечити студентів необхідним для професійної діяльності мінімумом теоретичних знань, детермінувати позитивну динаміку психічних процесів, властивостей особистості, професійне й особистісне самовизначення.

Головними показниками ефективності формувального експерименту було обрано успішність, самостійність та ініціативність, схильність до наукової діяльності, пізнавальна активність, організованість, гуманність, дисциплінованість студентів.

На підставі узагальнення одержаних результатів було зроблено висновок, що на початковому етапі (1-2 курс) модернізації професійної підготовки майбутнього вчителя домінуючими якостями виступають успішність, пізнавальна активність, дисциплінованість, організованість та ініціативність, на середньому етапі (3-4 курс) – самостійність, ініціативність та здатність до наукової роботи, на заключному етапі (5 курс) – успішність і пізнавальна активність, на професійному рівні (молоді вчителі початкових класів) – організованість, пізнавальна та творча активність.

Одержані результати свідчать про те, що процес професійного становлення особистості майбутнього вчителя початкових класів успішно здійснюється на всіх етапах модернізації їх підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі зроблено теоретичні узагальнення цілей, засобів і результатів модернізації системи професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя і запропоновано нові підходи до практичного розв'язання проблеми модернізації підготовки студентів та перепідготовки учителів. Соціальна зумовленість модернізаційних процесів розкрита через єдність історичного і логічного, загального і особливого, загальнолюдського і національного, колективного та індивідуального.

Аналіз теоретичного і практичного забезпечення трансформаційних процесів у системі вищої педагогічної освіти засвідчив, що вони потребують глибоких системних реформувань з метою збереження і розвитку потенціалу та обсягу підготовки фахівців, по-

силення державної і громадської підтримки пріоритетних напрямків вищої педагогічної освіти, узгодження всієї системи підготовки педагогічних кадрів із потребами соціально-економічного розвитку держави, новими досягненнями науки. Це зумовлено тим, що учитель виконує не тільки функції ретранслятора знань, але й культурні, соціальні та виховні функції, забезпечує спадкоємність суспільних норм, суспільного досвіду, нагромадженого людством за всю історію його розвитку.

Модернізація вищої педагогічної освіти передбачає наявність засад, що зберігають своє значення на всіх етапах реформи системи підготовки сучасного вчителя і забезпечують розвиток особистісних рис студентів.

Від успіху модернізації системи освіти залежать якість соціокультурних зрушень в Україні, перспективи у державотворенні, збереження та нарощування інтелектуального потенціалу нації.

Безперечним здобутком радянської вищої педагогічної освіти був її універсалізм та фундаментальна підготовка, а недолік полягав у вузькій спрямованості на підготовку ідеологічно закріплених фахівців, яким було відмовлено у плюралізмі мислення і думок. Сьогодні в Україні, як поліетнічній та поліконфесійній державі, потрібна органічно цілісна система педагогічної освіти, яка б відповідала національним інтересам і світовим тенденціям розвитку, забезпечувала підготовку вчителів, здатних втілювати в життя принципи свободи, плюралізму думок, творчості і самостійності дій.

Дослідження показало, що значним недоліком побудови освітнього педагогічного процесу у багатьох вищих педагогічних навчальних закладах є відсутність єдності у розумінні мети і шляхів модернізації підготовки фахівця, належної матеріально-технічної, організаційної підтримки молодих учителів, що породжує значну плінність кадрів, кадрову незабезпеченість шкіл.

На основі аналізу літературних джерел та практики підготовки фахівців у вищій педагогічній школі обґрунтовано теоретичні засади модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя: оновлення змісту та навчально-методичного забезпечення професійної і світоглядно-методологічної підготовки; розробка нових технологій підготовки фахівця у вищій педагогічній школі, в яких знаходиться відображення рівень розвитку теорії і методики професійної освіти та кращий досвід викладання; опанування сучасними інформаційними технологіями; створення необхідних умов для підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації учителів, в тому числі модераторських центрів для задоволення освітніх потреб учителів; особиста зорієнтованість підготовки майбутнього вчителя на успішне розв'язання завдань 12-річної школи.

Отже, головними чинниками професійної підготовки сучасного вчителя, що впливають на становлення його особистості, є осучаснення змісту, форм та методів професійної підготовки, застосування різноманітних технологій навчання, особистісно зорієнтований характер підготовки.

Формою прояву професійної готовності майбутнього вчителя та одним з провідних чинників її формування виступає педагогічна практика. Значення педагогічної практики посилюється у контексті вимог, поставлених державою до сучасного вчителя. Педагогічна практика – це логічне продовження теоретичного навчання студентів, сполучна ланка між теоретичним навчанням студента та його майбутньою роботою у загальноосвітніх навчальних закладах.

Вплив педагогічної практики на модернізацію професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя проявляється у вихованні професійних якостей, стійкого інтересу до професії, розвитку здатності до науково-дослідної роботи, закріплені, поглиблені та збагачені теоретичних знань у процесі їх використання для розв'язання конкретних педагогічних завдань. Не менш важливим впливом педагогічної практики на модернізацію підготовки вчителя можна вважати розвиток потреби у педагогічній самоосвіті та самовдосконаленні. Адже під час педагогічної практики формуються професійні уміння та навички студентів, педагогічна свідомість переходить з площини ідеальних уявлень в систему реальних установок та поглядів майбутнього вчителя. Науковий характер педагогічної практики робить її вплив на модернізацію підготовки майбутнього вчителя цілеспрямованим та розвивальним.

Між суспільним розвитком та професійною діяльністю вчителя існує тісний взаємозв'язок, відображення якого у професійній підготовці вчителя забезпечує успішний перебіг формування готовності студентів до роботи з учнями. Це має теоретичне і прикладне значення, оскільки вчитель не лише формує знання учнів, а й навчає їх визначити проблеми, що належать до ціннісної площини, формувати об'єктивну самооцінку власної пізнавальної діяльності та суспільних ситуацій, висловлювати та обстоювати власну думку.

Експериментальна робота забезпечила зростання професійної підготовки, проте, за різними показниками виявлено відмінні результати. Так, на завершальному етапі навчання організованість та дисциплінованість вносять найменший внесок до професійно-діяльнісного блоку. Успішність, хоча й займає друге рангове місце, слабо представлена в структурі зв'язків з іншими показниками. Виявлено всього три взаємозв'язки з восьми можливих. Найбільший взаємозв'язок успішності одержано з пізнавальною активністю і дисциплінованістю. На підставі одержаних результатів можна припустити, що переважання творчої активності і товариськості в навчальній діяльності студентів 5 курсу педа-

гогічного факультету відтісняє на другий план роль вольових якостей (організованість, дисциплінованість).

Узагальнюючи одержані результати, робимо висновок, що на початковому етапі модернізації професійної підготовки майбутнього вчителя домінуючими якостями виступають успішність, пізнавальна активність, дисциплінованість, організованість та ініціативність, на середньому етапі – самостійність, ініціативність і здатність до наукової роботи, на заключному етапі – успішність і творча активність, на професійному рівні – організованість, пізнавальна та творча активність.

Одержані результати свідчать про те, що процес професійного становлення особистості майбутнього вчителя початкових класів успішно здійснюється на всіх етапах модернізації підготовки майбутніх педагогів. Цей процес можна регулювати шляхом впровадження активних форм і методів навчання, психологічного супроводу навчання студентів у педагогічному вузі, розробки та впровадження спецкурсів за вибором студентів.

Модернізувати процес професійного становлення особистості вчителя початкових класів дозволяє впровадження спецкурсу “Психолого-педагогічні основи вступу до спеціальності вчителя початкових класів”, що сприяє розвитку у студентів творчої активності, прийомів педагогічного спілкування і взаємодії, професійних умінь, адекватної самооцінки.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях автора:

Монографія

1. Ковальчук В. Ю. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя: модернізаційний аналіз. – Київ–Дрогобич: Коло, 2004. – 264 с.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Ковальчук В. Ю. Творче мислення як складова професійно-педагогічної культури. // Людинознавчі студії: Збірник наук. праць ДДПУ. – 2003. – Вип. 7. – С. 173 - 182.

3. Ковальчук В. Ю. Личность учителя: особенности формирования в трансформирующемся обществе. // Вісник Харків. нац. ун-ту. – 2003. – № 587-А. – С. 60 - 63.

4. Ковальчук В. Ю. Модернізація світоглядно-методологічної і професійної підготовки вчителя у сучасному суспільстві: деякі суб’єктивні передумови // Гуманітарний вісник Запоріж. держ. інж. акад. – 2003. – № 15. – С. 91 - 98.

5. Ковальчук В. Ю. Особливості і чинники еволюції уявлень про місце і роль учителя в трансформаційному суспільстві // Науковий вісник Південноукр. держ. пед. ун-ту. – 2004. – № 3–4. – С. 3 - 10.

6. Ковальчук В. Ю. Учитель у трансформаційному суспільстві: зміна цінностей і

упереджень // Наука і освіта. – 2004. – № 1. – С. 96 - 100.

7. Ковальчук В. Ю. До питання про об'єктивні передумови і чинники модернізація професійної підготовки сучасного вчителя // Людинознавчі студії: Збірник наук. праць ДДПУ. – 2004. – Вип. 9. Педагогіка. – С. 4 - 14.

8. Ковальчук В. Ю. Праксеологічна складова модернізації педагогічної освіти: світоглядно-методологічні виміри // Вісник Харків. нац. ун-ту. – 2004. – № 625-1/2004. – С. 63 - 66.

9. Ковальчук В. Ю. Теоретичні аспекти проблеми модернізація професійної підготовки вчителя // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2004. – Вип. 5. – С. 89 - 98.

10. Ковальчук В. Ю. Соціально-філософські і модернізаційні аспекти професійної підготовки вчителя в системі вітчизняної освіти // Гуманітарний вісник Запоріж. держ. інж. акад. – 2004. – № 17. – С. 97 - 107.

11. Ковальчук В. Ю. Трансформації суспільних цінностей і їх вплив на зміну місця і ролі вчителя у системі вітчизняної освіти (філософсько-світоглядні та етичні аспекти) // Гуманітарний вісник Запоріж. держ. інж. акад. – 2004. – № 18. – С. 141 - 149.

12. Ковальчук В. Ю. Використання інноваційних педагогічних технологій при підготовці майбутніх педагогів // Наука і освіта. – 2004. – № 6–7. – С. 119 - 121.

13. Ковальчук В. Ю. Особливості й основні чинники модернізації світоглядно-методологічної підготовки вчителя // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2004. – Вип. 6. – С. 65 - 74.

14. Ковальчук В. Ю. Педагогічна освіта: актуальні проблеми модернізації // Вісник Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І.Франка. – 2005. – № 20. – С. 82 - 86.

15. Ковальчук В. Ю. Менеджмент і самоорганізаційні процеси в освіті: вітчизняні реалії // Гуманітарний вісник Запоріж. держ. інж. акад. – 2004. – № 19. – С. 116 - 119.

16. Ковальчук В. Ю. Теоретико-методологічний аналіз концепцій модернізації та реформування підґрунтя професійної підготовки вчителя у сучасному суспільстві // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2005. – № 11. – С. 3 - 14.

17. Ковальчук В. Ю. Професійна перепідготовка і підвищення кваліфікації вчителів у модернізаційному суспільстві // Вища освіта України. – 2005. – № 1. – С. 104 - 109.

18. Ковальчук В. Ю. Місце і роль пізнавальної діяльності у розвитку педагогічної освіти // Людинознавчі студії: Збірник наук. праць ДДПУ. – 2005. – Вип. 11. Педагогіка. – С. 34 - 43.

19. Ковальчук В. Ю. Педагогічна освіта: особливості сучасного етапу модернізації педагогічних технологій // Молодь і ринок. – 2005. – № 3 (13). – С. 18 - 22.

20. Ковальчук В. Ю. Професійна підготовка вчителя в системі вітчизняної освіти: історія і сутність // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту. Сер.: Педагогіка і психологія. – 2005. – № 12. – С. 67 - 71.

21. Ковальчук В. Ю. Педагогічні технології як важливий чинник модернізації педагогічної освіти // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. – 2005. – Вип. 4(10). – С. 128 - 137.

22. Ковальчук В. Ю. Професійна діяльність вчителя як важливий чинник впливу на реформування основ підготовки сучасних педагогічних кадрів // Молодь і ринок. – 2005. – № 4 (14). – С. 32 - 37.

23. Ковальчук В. Ю. Педагогічна практика як важливий чинник професійної підготовки майбутнього вчителя // Молодь і ринок. – 2005. – № 5 (15). – С. 29 - 34.

24. Ковальчук В. Ю. Вчитель і суспільство: суперечність інтересів чи непорозуміння? // Молодь і ринок. – 2006. – № 1 (16). – С. 18 - 22.

Матеріали конференцій

25. Ковальчук В. Ю. Підготовка вчителя в динамічному сьогоденні: самоорганізація як критичний ресурс: Матеріали міжнародних синергетичних читань, присвячених Іллі Пригожину. – Київ, 2003. – С. 36.

26. Ковальчук В. Ю. Вплив зміни цінностей та упереджень в трансформаційному суспільстві на підготовку майбутнього вчителя // Наука і освіта 2004: Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ, 2004. – С.31 - 34.

27. Ковальчук В. Ю., Силюга Л. П., Стасів Н. І., Баб'як-Білецька Л.С. Взаємозв'язок викладання математики та методики математики на педагогічному факультеті як основа інтенсифікації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя початкових класів // Дні науки '2005: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ, 2005. – С.34 - 36.

28. Ковальчук В. Ю. Модернізація вітчизняної освіти як ще одне наближення до Європи // Україна в контексті євроінтеграції: Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції. – Суми, 2005. – С.75 - 77.

29. Ковальчук В. Ю., Силюга Л. П., Баб'як-Білецька Л. С. Удосконалення математичної підготовки студентів з огляду на державний стандарт освіти у початкових класах // Реформування змісту освіти в початкових класах у контексті перебудови загальноосвітньої середньої школи: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дрогобич, 2001. – С.237 - 241.

Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної пі-

підготовки сучасного вчителя. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2006.

Робота присвячена модернізаційному аналізу процесу професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя під кутом зору вимог до фахівця, який живе, працює, самонавчається в сучасному постіндустріальному, інформаційному суспільстві, яке адекватно реагує на виклики сучасної глобалізації. У контексті аналізу розвитку педагогічної освіти як частини національної системи освіти показано, що повільна трансформація системи підготовки вчителя в Україні може загальмувати процеси реформи не тільки шкільної і вузівської освіти, а й негативно відбитись на темпах перебудови всіх сфер життя України. Тому необхідно обрати модернізаційну парадигму реформи педагогічної освіти, яка б “переключила” усвідомлення мети і темпів цієї реформи на принципово іншу систему світобачення в контексті тієї нової світоглядно-методологічної ситуації, в якій перебувають не тільки сучасні природничі, суспільні та гуманітарні науки на зламі епох у перехідну добу, але й суспільна практика.

У дисертації дано сучасне трактування модернізації педагогічної освіти як системи підготовки і перепідготовки кадрів, як процесу цілеспрямованого удосконалення, поліпшення, осучаснення всіх технологій освітньо-педагогічного і виховного процесу. Заперечення „старих” теорій навчання і виховання повинно бути діалектичним, щоб перенести найкращий досвід минулих епох до сучасних навчальних і виховних технологій, які повинні базуватися на цінностях „людиновимірності” суспільної свідомості і буття.

З’ясовано, що поступ у реформуванні професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя становить не простий лінійно-поступальний процес, а є складним, тому що має врахувати не лише науково-освітні, гуманістичні, людиноцентристські настанови, а й реальні внутрішні і глобальні соціально-економічні, політичні та культурологічні процеси, які визначають перебіг подій у цивілізації XXI століття, зокрема в світовому освітньому просторі.

Ключові слова: професійна підготовка вчителя, світоглядно-методологічна підготовка вчителя, модернізація, система, принципи, тенденції.

Ковальчук В.Ю. Модернизация профессиональной и мировоззренческо-методологической подготовки современного учителя. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. Национальный пе-

дагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2006.

Авторская концепция исследования опирается на общественно детерминированный способ понимания противоречия между декларируемым общественным статусом и реальным социально-экономическим положением учителя, чья роль в духовной жизни общества остаётся весьма значимой. Отсюда и руководящую идею исследования можно определить так: современное состояние подготовки учителя можно изменить путём модернизации всей системы подготовки.

Конструктивный принцип, которого придерживается диссертант, состоит в том что модернизацию системы подготовки современного учителя можно осуществить путём системного: а) формирования мировоззрения нашего современника, начиная с начальной школы; б) формирования методологической культуры как системы социально апробированных принципов и способов организации и построения теоретической и практической деятельности; в) формирования в педагогических учебных заведениях разного уровня фундаментальных профессионально-моральных качеств специалиста-педагога.

Работа посвящена модернизационному анализу процесса профессиональной и мировоззренческо-методологической подготовки современного учителя с точки зрения требований к специалисту, который живет, работает, самообучается в современном постиндустриальном, информационном обществе, которое адекватно реагирует на вызовы современной глобализации. В контексте анализа развития педагогического образования, как части национальной системы образования, показано, что медленная трансформация системы подготовки учителя в Украине может приостановить процессы реформы не только школьного и вузовского образования, но и отрицательно отразиться на темпах перестройки всех сфер жизни Украины. Поэтому необходимо избрать модернизационную парадигму реформы педагогического образования, которое бы “переключило” осознание цели и темпов этой реформы на принципиально другую систему мировоззрения в контексте той новой мировоззренческо-методологической ситуации, в которой находятся не только современные естественные, общественные и гуманитарные науки на рубеже эпох в переходной период, но и общественная практика.

На основе проведенного исследования, диссертант обозначил аутентичную модель современного учителя как носителя “вечных характеристик”: личностный подход к ученику в процессе обучения и воспитания, глубокие профессиональные знания и высокая нравственность, мудрая терпимость и душевность в отношении к ученику, широкий кругозор и научное мировоззрение; и в то же время, профессионализм и сознательный патриотизм современного учителя должны быть основаны на глубоком знании национальной

культуры, опирающейся на систему общечеловеческих ценностей, на систему современных педагогических и психологических знаний.

Проведенное диссертационное исследование позволило выявить многозначность понятия “модернизация” и показать, что анализ педагогической теории и педагогической практики через призму модернистской парадигмы – это не только поиски инноваций и осовременивание образования, но и учёт современного междивизиационного сдвига от индустриального до постиндустриального информационного общества. Таким образом, раскрыто специфику современного “планетарного образования” в единстве познавательных и аксиологических функций, и показано как изменяются характер труда, межгосударственные и межличностные отношения, что позволяет полнее использовать возможности человеческого интеллекта и ослабить воздействие расовых, национальных и религиозных факторов в образовании.

В диссертации дана современная трактовка модернизации педагогического образования как системы подготовки и переподготовки кадров, как процесса целенаправленного усовершенствования, улучшения, осовременивания всех технологий просветительно-педагогического и воспитательного процесса. Отрицание “старых” теорий обучения и воспитания должно быть диалектическим, чтобы перенести наилучший опыт прошедших эпох в современные учебные и воспитательные технологии, которые должны базироваться на ценностях “человекоизмерения” общественного сознания и бытия.

Показано, что образование начинает осознаваться обществом как очень важный фактор развития технологического и развития социально-экономического, как условие выживания современной цивилизации, как условие преодоления глобального экологического и духовного кризиса. Выяснено, что прогресс в реформировании профессиональной и мировоззренческо-методологической подготовки современного учителя представляет не простой линейно-поступательный процесс, а является более сложным. Здесь следует учитывать не только научно-образовательные, гуманистические, человекоцентристские установки, но и реальные внутренние и глобальные социоэкономические, политические и культурологические процессы, которые определяют ход событий в цивилизации XXI столетия, в частности, в мировом образовательном пространстве.

Ключевые слова: профессиональная подготовка учителя, мировоззренческо-методологическая подготовка учителя, модернизация, система, принципы, тенденции.

Koval'chuk V. Yu. Modernization of professional and methodological training of modern teacher. – Manuscript.

A thesis for the scholarly Degree of Doctor of Pedagogics in speciality 13.00.04. – Theory

and methodology of professional education. – Kyiv Drahomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2006.

The given dissertation provides a research in theoretical and methodological foundations of modern principles of professional teacher training in contemporary pedagogical activity in accordance with up-to-date requirements to a teacher who lives in a postindustrial, dynamic, highly informational society and is effected by challenges of globalization process.

The thesis develops and provides scientific substantiation for modernization paradigm of educational reform of national system of education which will “switch on” a completely new comprehension of its purposes and terms of its development forming a foreground tendency in the Ukrainian national educational system.

Modernization of professional and methodological teacher training is treated here as a complex system of continuing education, as a process of deliberate, constant, purposeful improvement of different methods and techniques of professional pedagogical activity. The research provides scientific grounds and experimentally proves that the objection of “old” traditional theories of education should be dialectic in nature to transfer the most useful and valuable experience of the past to contemporary education technologies which in their turn have to be based on human measurement and human values of social consciousness.

It is stated that reformation of professional and methodological teacher training in contemporary education is not a simple, linear, chronological process. It is complex as it takes into account not only scientific, educational, humanistic and anthropocentric aims, but real internal and global social, economical, political and cultural processes as well. All of them determine the change of events in the XXI century in general, and in the world education realm in particular.

Key words: professional teacher training, methodological teacher training, modernization, system, principles, tendencies.